

Hannah Arendt’te “Otoriterlik” “Totalitarizm” ve “Özgürlük” Kavramlarının Yapılanması Üzerine Eleştirel Bir Bakış

***Editörün Notu:** Aşağıdaki makale çalışmalarını Türkiye’de sürdüren yeni komünizm destekçisi bir eğitimci olan Rajko Tomas tarafından yazılmış ve web sitemize iletilmiştir. Liberal kuramın önde gelen isimlerinden Hannah Arendt’in yöntem ve yaklaşımının eleştirisi olarak da değerlendirilebilecek bu makaleyi okurlarımızın dikkatine sunarız. Ayrıca Bob Avakian’ın “**Demokrasi: Neden Daha İyisini Yapamayalım ki?**” isimli önemli çalışmasında yer alan Arendt ve totalitarizm eleştirisi için bkz: <http://yenikomunizm.com/totalitarizm-teorisi-ve-onun-siyasi-rolu/>*

Giriş

Koronavirüs pandemisinin global bir kriz şeklinde derinleşerek devam etmesi, krizi engelleme – hafifletme girişimleri sürecinde devletlerin kapsamı ve işlevine yönelik tartışmaları alevlendirmiş bulunuyor. İktidarların pandemiye karşı önlem adı altında aldıkları merkezi kararlar, bu doğrultuda yaptıkları yatırımlar, pek çok yaptırım ve doğrudan kısıtlamaları içeren olağanüstü hal uygulamaları; bireysel hak ve özgürlüklerin nerede başlayıp nerede biteceğinden emeğin hangi araçlarla nasıl örgütleneceğine, insanların tüketim alışkanlıklarının düzenlenmesinden özel alan – kamusal alan ayrımının yeniden tanımlanmasına kadar pek çok gündemin tartışılmasına vesile oldu. Özellikle Çin Halk Cumhuriyeti’nin bir süredir uygulamasını yürüttüğü insanları denetleyen ve kategorize eden teknolojik takip-kayıt sistemleri Türkiye de dahil olmak üzere pek çok iktidarın takdirini kazanmış

bulunuyor. Yoğun bir şekilde yeni denetleme ve kontrol sistemleri üzerine düşünülüyor, büyük yazılım ve teknoloji kuruluşları bu yönde bir üretimi odağına alarak kapitalist rekabette öne çıkmaya çalışıyorlar. İktidarların denetleme arzusu yalnızca güvenlik-sağlık takip boyutunu da içermiyor. Pandemi sürecinde öne çıkan başta online – uzaktan eğitim uygulamaları olmak üzere pek çok hizmet üzerinden mükemmelleştirilmeye çalışılan bu kontrolcülük durumu, şimdilik bir insanlık dramından ivedi olarak kurtulma hedefi ile uyumlu hale getirilmeye çalışılsa da, pandemi sonrası günler açısından belirli normların yerleşik hale gelebileceği ihtimalini yoğun bir şekilde içinde taşıyor. İktidarların büyük krizleri fırsata çevirme eğilimleri ve siyasal alanı tamamen belirlemeye çalışmaları yeni bir durum olmasa da, kapitalist-emperyalist sistemin kendini korumaya çalışırken bir yandan da yeniden üretme çabasının gelecek günler açısından çok ciddi sonuçları olabilir.

Devletlerin pandemiye karşı yoğunlaşan önlem ve yaptırımları, gerek liberal gerekse sosyalist düşünce çevrelerinde geleceğe projeksiyon tutabilme çabası doğrultusunda yoğun bir şekilde tartışılırken, özellikle bir kavramın öne çıktığı görülüyor: “Otoriterlik”. Bununla birlikte “totalitarizm” veya “totaliterlik” de sıklıkla bu kavramın eş anlamlısı olarak yapılan analizlere dahil ediliyor. Sınıfsal konumu ve dünyayı soyutlama biçimi her ne olursa olsun, “otoriterlik” kavramının her kesim için açıklama gücü yüksek olduğu düşünülen oldukça işlevsel bir yönü var. Bireysel hak ve özgürlüklükler çerçevesinin belirli bir siyasi erk tarafından belirlendiği her somut duruma kolaylıkla uyarlanabiliyor. Üzerinden bir örgütlenme biçimi olarak devletin yapısı ve genel olarak toplumsal üretim biçiminin özellikleri açıklanabiliyor. Bu bağlamda aksi olarak konumlandırılan özgürlüklerin gerçekte ne olup ne olmadığı üzerine de belirli bir çerçeve çizilebiliyor. Ayrıca bu kavram, hukuktan siyasete felsefeden psikolojiye kadar geniş bir yelpazede kullanılıyor. Adeta disiplinleri birbirine bağlayabilen, çekim gücü kuvvetli özel bir kavram

“otoriterlik”. Düşünce tarihi içerisinde oldukça eski bir geçmiş olmakla beraber, kavramın geçtiğimiz yüz yıllık süreçte bu derece öne çıkmasında felsefe dünyasından bir isim özellikle dikkat çekiyor: Hannah Arendt. Bu makale Hannah Arendt’teki “otoriterlik” kavramı başta olmak üzere “tiranlık” ve “totalitarizm” kavramlarının yapılanmasındaki mantığı serimlemeye çalışacak ve bu insanın yine Arendt’in kendi “özgürlük” kavrayışıyla problemleri ilişkisini ele alacaktır.

Arendt’te Problemleri Otoriterlik ve Özgürlük Dikotomisi Üzerine

Yirminci yüzyılın öne çıkan liberal felsefecilerinden Hannah Arendt’in otorite kavramına yönelik temel düşünceleri ve tanımlamaları ağırlıklı olarak *Geçmişle Gelecek Arasında – Siyasi Düşünce Konulu Sekiz Deneme* [1] başlıklı çalışmasında yer almaktadır. Bu çalışma 1961 döneminde basılmıştır. Yayınlandığı dönemin atmosferini – tarihsel bağlamını iki önemli dinamiğin belirlediği belirtilebilir. Bunlardan ilki, İkinci Dünya Savaşı’nın kaybedeni faşist devletlerin -esas olarak Hitler Almanyası, Mussolini İtalyası, Hirohito Japonyası ve bu blokun destekçilerinin- savaşın kazananlarından ABD emperyalizmiyle ilişki içerisinde, yeniden yapılanan kapitalist-emperyalist sistemdeki rollerinin düzenlenmesi sürecidir. Diğer dinamik ise savaşın bir diğer kazananı olan Sovyetler Birliği’nde, Stalin’in ölümü ardından komünist parti ve devlet mekanizmalarını ele geçiren revizyonistlerin Marksizm-Leninizm’in tanımladığı komünizm hedefi ve ilkelerinden açık bir şekilde vazgeçmesi ve revizyonist politikalarını kendi güdümündeki devletlere kabul ettirmesi sürecidir. Böylesi önemli fenomenlerin gölgesi altında bulunan bir dönem, özellikle Batı liberal düşünce çevresinde ve Marksizm ile etkileşimi bulunan çeşitli kesimlerde yaşanan tarihsel gelişmelere yönelik yoğun bir kavramsallaştırma ve analiz sürecini gündeme getirecektir.

Burjuva liberal düşünce çerçevesine göre içinden geçilen bu dönem; dünya savaşlarının, sancılı toplumsal devrimlerin ve

sonrasında kurulan diktatörlükler ve totaliter olarak tanımlanan rejimlerin yoğunlaştığı karanlık bir evredir. Süreç her açıdan bir insanlık dramıdır. Burjuva egemen sınıfların sözcülerine göre; gerçekçi olmayan uzak hedefler koyan ve belirlenmiş bu hedefler doğrultusunda insan topluluklarını dönüştürmeye çalışan tüm ideolojiler aslında iflas etmiştir. Bu trajik dönüştürme projeleri ve ideolojik özne derhal aşılmalı ve yeniden bir özgürleşme siyasetinin yer alacağı (tercihen klasik siyasetin bir kenara çekileceği veya bireylerin özgürlüğüne tamamen yol vermeyi öğreneceği) yeni biçimler bulunmalıdır. Özetle rasyonalizm – normatiflik kısılacıyla sürekli olarak bireyleri belirleyen, bireylerin istediği gibi davranma ve düşünme serbestisini baskılayan, insanları elitlerin bir oyuncağına dönüşen ideolojiler ve bunun en güçlü, merkezi ve sistemli dağıtıcısı durumda olan iktidar modelleri mutlaka sorgulanmalı ve değiştirilmelidir. Hannah Arendt'in otoriterlik, totalitarizm ve özgürlük üzerine analizleri işte böylesi bir dönemde ve bu eğilimlerin öne çıktığı bir atmosferde tarihsel olguların sentezine dayanan bir mantık izlediği için liberal söylemin önemli müdahalelerinden biri olarak tarih sahnesine çıkar. Arendt'in analizlerinin bu kadar popüler hale gelmesinde Nazizmin mağduru olan bir Yahudi olmasının, Marburg Üniversitesi evresinde Martin Heidegger ile yaşadığı fırtınalı aşkın, felsefe tarihinde kuramları ile öne çıkmış ancak bir avuç kadın filozofun bulunması gerçeğinin veya ABD günlerinde yoğun bir antikomünist propagandanın bilinçli bir öznesi olması gibi pek çok destekleyici dinamik bulunsa da, şüphesiz masaya yoğun bir siyaset, din ve felsefe tarihi ile gelmesinin ve açıklamalarını bu malzemedan belirli bir mantık ve kronolojide temellendirme çabasının belirleyici bir yönü bulunmaktadır. Fakat bu kısım Arendt'in aynı zamanda en zayıf yanını oluşturur. Bu malzemenin içinde insan düşünce ve davranışının verili bir toplumsal örgütlenmede iktisadi unsurla yani üretim ve bölüşüm ilişkileriyle -ve bu ilişkiler zemininde yapılanan toplumsal sınıflarla- olan dinamik bağlarının çok zayıf bir şekilde bulunması, hatta hiç yer almamasının, ayrıca yöntemsel

açından dünya tarihine diyalektik ve materyalist bir yöntemle yaklaşılmamasının çarpıcı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu sınırlılıklar detaylı betimlemeleri ve özdeşleştirmeleri spekülatif ve zayıf kılmaktadır. Özellikle de, çözüm noktasında burjuva felsefecilerin artık kanıksanan ve usandırıcı “benden bu kadar gerisi size kalmış” tavırları ile sahneden hızla çıkıp fildişi kulelerine dönmeleri şeklinde klasikleşmiş bir kapanışı sunmaktadır.

Arendt’in problemlili dikotomisini anlayabilmek için -yani bir tarafa baş kötü totaliterlik kavramını diğer tarafa kendi özgürlük kavrayışını koyması ve bu ikilik içinde okuru kendi çözümüne yöneltmesi- öncelikle otorite, tiranlık ve totaliterlik kavramları arasında izlediği ayrımı kavrayabilmek gerekir. Çokça karıştırılan ve birbirinin yerine kullanılan bu kavramların ayrıştırılması Arendt’in çalışmasının özgün yönlerinden biri olarak belirir.

Arendt’e göre yirminci yüzyılın ortalarında geline aşamada otorite üzerine modellemeler esas olarak inandırıcılığını yitirmiştir ve siyasal gelişmeler, sekülerliğin gelişimi, Aydınlanma döneminin etkisi ve şüphenin öne çıkması ile otorite, din ve gelenek büyük oranda egemen konumlarını yitirmeye başlamıştır.[2] Hatta, bireyin doğuştan itibaren ve özellikle de çocukluk evresindeki yetiştirilme süreçlerinde eğitim vasıtası ile yönlendirilip biçimlendirildiği bir bakıma “uygarlığın rayına oturtulduğu” yaygın otorite türü de Arendt’e göre etkisini yitirmektedir. Çünkü şüphe ön plana çıkmıştır ve bütün dini, geleneksel ve otoriter ilişkiler sorgulanmaktadır. Bu aynı zamanda, gerek teorik gerekse pratik açıdan otoritenin gerçekten ne olduğunu bilme durumunu oldukça zor ve karmaşık bir mesele haline gelmiştir. Arendt, bu karmaşanın nedenleri arasında öne çıkan iki teorinin belirleyici olduğunu belirtir. İlki aynı bağlamda madalyonun iki yönü şeklinde düşünülebilecek liberal ve muhafazakar teorilerdir.[3]

Liberal teoriler özgürlüklerin gelişimini engelleyen her

durumu reaksiyoner bulur ve o noktada artık otoriterliğin, tiranlığın veya totaliter rejimin hiçbir ayrımı kalmaz. Hatta iktidarlar dahi rahatlıkla şiddet ile eşitlenir. Şiddet ise hiç olmaması gereken bir kavrama yani otoriteye dahil edilir. Böylesi bir daraltılmış veya genişletilmiş bir kriterle sürece yaklaşım, otoriter rejimler, tiranlık veya diktatörlük ve çeşitli koşullandırma kitle denetimi teknikleri ile insanın “kendiliğindenliğini” ortadan kaldıran totaliter rejimler arasındaki ilkesel ayrımları görmezden gelmeyi getirmektedir.[4] Arendt’e göre liberal yazarların genel eğilimi, her tür iktidarın bir bozulma olmasının kabulüne dayanmaktadır. Bu da ayrım yapmayı ortadan kaldırmakta, bir bakıma özgürlük konusunun farklı iktidar türleri arasındaki farklı durumlarda ne şekilde kendini gösterdiğini keşfetmeyi gereksizleştirmektedir. Oysa ki tiranlığı, otoriter yönetimden ayıran en önemli fark, ilkinde doğrudan yönetici kişinin kendi çıkarı ve sınırsız keyfi isteği belirleyiciyken, ikincisinde yasalarla sınırlanmışlık durumunun bulunmasıdır. Otoriter yönetimlerde otoritenin kaynağı olarak, mevcut iktidarın kendi gücünü ve genel olarak siyasal alanı aşan bir dış güç olarak da düşünülebilir. Böylesi bir meşruluk iktidar üzerinde sınırlandırıcı da olabilir. Muhafazakar teori ise otoritenin yıkımı ile totaliterliğin oluşacağını düşünür ve önemli ayrım noktalarını o da gözden geçirir. Bir diğer teori ise işlevselciliktir. Bu yaklaşıma göre de eğer aynı işlevi görüyorsa, toplum ve kişiler üzerinde benzer sosyal, psikolojik veya siyasi fonksiyonları yerine getiriyorsa, liberal teoriler de muhafazakar teoriler de özünde aynıdır ve bir ayrım yapmaya gerek yoktur. Hatta bu anlayışa göre, işlevleri aynı olduktan sonra, din ile ateizm veya din ile komünizm de rahatlıkla birbirinin yerini ikame edebilir.[5] Arendt bu teorilerin ve savunucularının otorite kavramının ne olduğunu anlaşılmaz hale getirdiğini düşünür. Arendt için Batı siyasal düşüncesindeki kullanımı ile özel bir kavram olan otoriteyi bu açıdan gelişimi, kullanılış şekli ve tarihsel süreç boyunca işlevleri bağlamında tanımlayabilmek önem kazanmaktadır.

Temel Bazı Farklar Üzerine

Arendt; kavramını somutlaştırmak açısından, otoriterliği bir piramit imgesi ile birlikte düşünür. Otoriter yönetim biçimlerinde, iktidarın kullanımının meşrulaştırılmasının kaynağını dışarıdan aldığıнын altını çizer. Bu kaynağını dışardan alan ve iktidarın bulunduğu piramit yapısının zirvesi, gücü alt katmanlara indikçe azalan bir iç içe geçmişlik durumu ile belirlenir. Piramidin tepesi otoritenin aşkın kaynağını oluşturan odak noktasıdır. Bu aşkınlığın kaynağı, insan yapımı olmayan bir doğa yasası veya Tanrı buyruğudur. Burada öne çıkan amaçlardan biri gönüllü bir itaati sağlamaktır. Piramidin zirvesi ve ötesindeki odak noktası yeryüzü yaşamının hiyerarşisi karşısında, belirlenmiş bir eşitliğin referansını oluşturur. Ancak otoriter yapısı ile bu hiyerarşik katmanlar biçimindeki yapıda, eşitsizlik ve ayrım her yerde fazlası ile bulunmaktadır. Arendt bugünkü otorite kavramımızın Platoncu düşünceden etkilendiğini ve özellikle siyaset ile filozof arasındaki gerilimin tahakkümün oluşmasında belirleyici olduğunu belirtir.[6]

Tiranlıkta ise bir çeşit eşitlik durumu söz konusudur. Herkesi egemenliği altına alan, siyasal alandaki serbestliği yok eden ve konumunu zor gücü ile korumayı sürdüren tiran, egemenlik altına alınanlar arasında iktidara ulaşamama açısından bir çeşit eşitlik yaratır. Bu kez piramidin tepesi zor güçlerinin desteği ile tepede tutulmaktadır.

Arendt totaliter yapıyı ise -ki burada Arendt'in açıkça aklında olan ve oklarını çevirdiği model, komünist bir toplum yolunda yeni bir devlet modeli olarak proleterya diktatörlüğünü uygulayan sosyalist ülkelerdir- bir soğan imgesi ile açıklar. Soğanın merkezinde rejimin lideri bulunur. Çevredeki bölgeler ise parti bürokrasisi, meslek kuruluşları, elit yapılar, polis grupları gibi yapılanmalardan oluşur. Birbirleriyle ilişkileri dış cephe ve merkez, dış dünya ve radikal aşırılık şeklinde bulunur. Sistem, bu yapılanmaların normal dünyadan farklı ve daha üstün olduğu bilincine dayanır.

Dış katmanlarda bulunan sempatizanlar içlerdeki parti mensuplarını çevreler. Böylece hem lider için dış dünyanın olgusallığı bertaraf edilir, çünkü dış dünyaya en yakın katmanlar bizzat dış dünya haline gelir, hem de iç katmanlar kendi radikal konumlarını her seferinde dışarıya karşı perçinlemiş olurlar.

Bu kısmı özetlemek gerekirse, Arendt, otorite, tiranlık ve totalitarizmi 3 farklı imgenin (şeklin) yardımı ile betimler. Otorite ve tiranlık için piramidi kullanır. Otorite, piramidin tepesinde bulunan ve iktidarın gücünü genelde aşkın bir kaynaktan aldığı bir modelleme içinde piramidin alt katmanlarına doğru gücün azalarak dağıldığı ancak tüm bu katmanların bu aşkın kaynağa bağlı olduğu, aşkın gücün bu katmanlara sızdığı bir eşitsizlik durumu ile betimlenir. Tiranlık veya diktatörlükte ise bu kez piramidin zirvesindeki tiran, tamamen düzlenmiş bir alt katmanlar üzerinde korumalı bir şekilde durmaktadır. Bu düzlenen alt katmanlar iktidara erişim haklarının bulunmaması temelinde eşitlenmişlerdir. Totaliter sistemde ise Arendt soğan örneğini verir. Soğanın merkezinde lider bulunur, dış çeperler ise parti üyeleri, bürokrasi, uzmanlar olarak ayrılırlar ve en dış çeperde ise genelde fikir açısından liderden farklı olmayan görece daha az yoğunlukta siyasi cephe oluşumları bulunur. Bu yapı dış dünyanın olgusallığından kendini soyutlamıştır ve bu soyutlama işlemi radikalleşmeyi meşrulaştırmaktadır.

Arendt'in otorite modelinde, otoriter sistem, kamusal alandaki işleyişi ve siyaset yönetimini sağlayacak, emir komuta zincirini salt bir şiddet ve güç ilişkisinden veya bir açıklama kaynaklı uygunluktan bağımsız bir şekilde sağlayacak bir işleyiş biçimi olarak kendini gösterir. Arendt, bu yöndeki arayışların Platon'un çalışmalarında mevcut olduğunu bildirir. Gerek filozof-kral tasarısı gerekse, mağara alegorisi ve farkına varılan hakikatin, en iyinin en güzelin ideasından pay almanın yani aklın kamusal – beşeri alandaki yönetici rolü böylesi bir otorite arayışının girişimleri olarak düşünülür.

Bu işleyişin sürdürülmesi açısından Platon bazı koşullar da belirler ve son aşamada devreye ödöl cezayı, temel olarak da cehennemini yani *Hades*'i alır. Ancak bu beşeri alanda yaşamaya alışmış çoğunluk ile şaşırarak ve sorgulayarak hakikatin farkına varmaya başlayan, bunu incelemek üzere harekete geçen ve bir adım ötesinde bunları beşeri alana aktarmaya çalışarak burada bir otorite kurmaya çalışan kesimler arasındaki çelişkili durum Arendt'e göre tam da bütün siyasal düşünce geleneği üzerinde belirleyici olacaktır. Düşüncenin eylemlere ilkeler koyması ve insanların yaşam tarzı üzerinde bu ilkeleri belirlenmiş eylemlerin yönlendiriciliği otoritenin herhangi bir şiddet, zor gücü veya başka bir argümana gerek kalmadan doğal bir emir-komuta mantığı içindeki işleyiş mekanizması kavramın öne çıkan özelliğidir. Platon'un ideaları siyasallaştırmasının Arendt'te göre bir sonucu da felsefi aklın beşeri alandan bağımsızlaşarak ön plana çıkmasıdır.

Roma Modeli Vurgusu

Arendt'te Roma'nın durumu, belirli açılardan Yunan düşünce geleneğinin devamlılığı kadar belirli açılardan da yenilenmeleri barındırır. En büyük farklılıkların başında kutsal kurucu kent pathosu gelmektedir. Bu toprağa bağlılığa verilen değer ve önem kadar, kutsallaştırılmış bir kuruluş öyküsünün ve geleneğin sonraki kuşakları ve siyasal kamusal yaşamı belirlemesi anlamına gelmektedir. Mitolojik – ilahi bir yönü bulunan Roma kentinin kutsal kuruluşu bu sayede din ve gelenek üçlüsünün Roma'da en başından itibaren özdeşleşmesine ve egemen olmasını kolaylaştıracaktır. Bunun bir uzantısı da, toplumda, Aristoteles'e belirli açılardan benzer şekilde deneyimli olan yaşlıların, senatonun ve *patresin* yani babaları otoritenin temsilcileri olarak öne çıkmalarıdır. Roma'da yaşayan kişilerin bu otoriteleri, hayatta olmayan geçmiş dönemdekilerin otoritelerinden kaynaklanır. Bu kuruluş pathosunun temelini oluşturan özdeşleşmiş durumdaki geleneğin ve dinin belirleyici rolünü gösterir. Arendt'e göre otoriteyi tanımlarken başvurulmuş piramidinin zirvesinin nasıl değişiklik

gösterdiğini anlamak durumu somutlaştırır ve açık hale getirir. Piramidin zirvesi bu kez aşkın bir kaynağa gökyüzüne değil de, sanki bir yönüyle dünyevi bir geçmişin köklerine doğru uzanır durumdadır. Roma'da öne çıkan bu kurucu ilkenin yol göstericiliği paradigması, imparatorluğun çözüldüğü ve Katolik Kilisesinin otoriteyi ele aldığı süreçte de devamlılık sağlayacaktır. Arendt'e göre tek başına olmasa da, geleneğin ve kuruluşun öneminin taşınması ve böylesi bir mirasın aktarılmasında "aklın tahtı hafızadır" sözüyle de bilinen Augustinus gibi bir filozofun da büyük etkisi bulunmaktadır.

Roma sonrası, kilisenin egemenliğini kurarken iktidarı bu dünyaya bırakıp (prensler) otoriteyi sahiplenmesi (kaynağı Tanrıdan) türünden bir ayrıma gitmesi, esas olarak Roma'da benimsenen ancak imparatorluk evresinde bozulan bir işleyiş şeklidir. Kilise, Roma'dan hem kuruluş geleneğini bu kez İsa ve vaftizcilerini gelecek üzerinde belirleyeciliği ile çekerken, Platon'un idealarından da aşkın bir kaynağın belirlediği ahlaki iyinin ölçülerini çeker ve bu iki önemli unsuru sentezler. Arendt'e göre Platon'un tasvirleri ile başlayan ve sonrasında özellikle Katolik Kilisesi ve genel olarak Hristiyanlık ile siyasal açıdan bir araca dönüşmeye başlayan cehennem temelli ceza mekanizması, otoritenin işleyişine şiddet unsurunun karıştırılmasına giden bir seyrin içinde yer almıştır. Ceza mekanizması olarak cehennemin ve kilisenin siyasal kamusal alana girmesi beraberinde şiddet unsurunu da taşır. Sekülerliğe karşı dini dogmatizmin kendini savunmak için başvurduğu bu araç hızla siyasallaşmış ve kamusal yaşam içinde de yer alarak modern çağa kadar etkisini sürdürmüştür. Arendt'e göre modern çağ devrimleri olarak kabul edilebilecek tarihsel gelişmelerde de, şiddet, din, gelenek ve otorite içinden miras alınacaktır.

Arendt nihayetinde sözü modern çağ devrimlerine getirir. Ve tahmin edileceği üzere esas derdi bir kez daha tarihin seyrini değiştiren radikal toplumsal devrimlerin aslında geçmişin uzantısından başka bir şey olmadığını ispatlamaktır. Arendt

tepeden baktığı ve küçümsediğı bu devrimlerin imkansızlığını ve potansiyel zararlarını geçmişle karşılaştırarak kurmaya çalışır. Toplumsal devrimlerin kuşaktan kuşağı aktarılan bir şiddet mirası veya arzusundan değil, verili bir ölçekteki belirli bir üretim tarzı ve bununla uzlaşmaz bir karşıtlık içine giren üretim ilişkileri arasındaki temel çelişkidен kaynaklandığı noktasını es geçen, bu devrimlerin ancak önlerine çıkan sorunları çözebilecek dinamiklere o verili koşullarda sahip olduğunu görmezden gelen Arendt, her kapıyı açacak “geçmişten miras alınmışlık” “geçmişin gölgesi” metaforları tarafından kuşatılmış bir tarih anlayışı içinde felsefe yapmaya çalışır. Bu bakış açısı toplumların ancak sorunlarını devrimlerle çözerek ileri atılımlar yaptığını ve bu şekilde yeni ilişkiler kurarak geliştikleri şeklindeki materyalist anlayışı reddederek tarihte büyük suçlular arayan yavan bir idealizme tekabül etmektedir.

Arendt’in faturayı kestiğı büyük suçluları, ne yapılsa yapılsın kaçınmanın imkansız olduğu geçmişten gelen “bozucu ve yıkıcı şiddet” ve “kurucu otoritenin gölgesinde” kalmadır. Örneğın Arendt’e göre modern çağ devrimlerinde zamanla kaybolan Roma’nın kuruluş pathosunun verdiği bir ilham bulunmaktadır. Hatta Machiavelli’nin dağınık durumda olan ve kilisenin ağır baskısı altında bulunan İtalya’nın yeniden birleşmesi için geliştirdiğı siyasal insan vasfı olan *virtu* ve bunu sunan, ortaya koyan *fortuna* gibi kavramlaştırmalar dahi aslında bu Roma’daki kuruluş pathosunun verili bir zamandaki uygulanış sürecinde (İtalyan ulusunun birleşerek kuruluşu) ortaya çıkmışlardır. Arendt, Machiavelli’nin, Robespierre’in ve diğer devrimlerde öne çıkan siyasal liderlerin şiddeti meşrulaştıran söylem ve uygulamalarına alternatif olarak; Avrupa’daki bu gelişmelerden uzak olan ABD’deki kurucu babaların ve ilk anayasacıların girişimlerini belirtir ki, bu da Arendt’in aslında hiç de iyi bir tarihçi olmadığını somut örneklerinden biri olarak düşünülmelidir. Roma tarihi üzerine yürüttüğü kronolojik kıvraklığını konu ABD tarihine gelince gösteremeyen Arendt’e göre ABD’nin anayasacıları şiddet

meselesini en baştan çözmüşlerdir. Ödöl cezayı ahlakın temeli olarak alan bu anayasacılar Arendt'e göre şiddet unsuruna başvurmadıkları ve kurdukları siyasi kurumlarla Roma'nın ruhuna daha yakındırlar... Oysa gerçeklerin böylesi bir tespitle alakası yoktur. DKP ABD Başkanı Bob Avakian, *Komünizm ve Jeffersoncu Demokrasi* [7] çalışmasında şu önemli tespiti vurgular:

"ABD'nin tarihsel gelişiminde yalnızca kölelik büyük bir rol oynamamıştır, ABD'nin bugün sahip olduğu zenginlik ve güç, koşulları kölelerden güç bela iyi olan yüz milyonlarca ve son kertede milyarlarca insanı ağına düşüren dünya çapında bir emperyalist sömürüye dayanmaktadır. şimdi, eğer bu tespit uç veya abartılı bir iddia olarak görünüyorsa, Üçüncü Dünya'daki çok ama çok erken yaşlardan itibaren -tıpkı ABD'de güneydeki plantasyonlarda bulunan kölelerin "ne gündüzümüz gündüz, ne gecemiz gece" demesine benzer şekilde- fiziksel açıdan tükenene kadar senenin neredeyse her günü çalışan on milyonlarca çocuğun durumunu bir düşünün... Bunlar bariz bir köleliğe oldukça benzer koşullardır... Buna kadınlara yönelik bariz cinsel tacizler ve diğer pek çok aşağılamalar da dahildir. Bütün bunlar, şu an hepsinin tepesinde ABD emperyalizminin bulunduğu emperyalist sistemin dayandığı temelleridir."

"... Kölelik olmadan bugün bildiğimiz Amerika Birleşik Devletleri de olmazdı. Bu yalın ve temel bir hakikattir."

İdealist Tarih Anlayışı ve Problemlili Bir Felsefi Soruştırma Yöntemi

Arendt'in tarihsel olgulara yaklaşımı geçmişle bugün arasında anahtar nitelikte tutarlılıklar, benzerlikler ve istikrar bulabilmek üzerinedir. Materyalist tarih anlayışındaki zayıflık ve tarihte iktisadi unsurun rolünü hemen hiç hesaba katmaması bu benzerlikleri son kertede ancak güzel edebi metinlere dönüştürür. Oysa felsefenin en önemli sorumluluklarından biri doğru soruları sorabilmek,

fenomenlerin çelişkili yapılarını olduğu gibi ortaya koyabilmek ve bir adım ötesinde geleceğe yönelik doğru bir projeksiyon tutarak çözüm önerileri getirebilmektir. Arendt'in dönemindeki düşünce insanlarına nazaran özellikle Antik dönem, Roma ve Orta Çağın belirleyici düşünce biçimleri ve tarihsel dinamikleri üzerine daha yoğun bir kategorizasyon içinde olması tek başına yeterli olmuyor. Yöntemsel sınırlılıklar araştırma nesnesini temellendirmesinde ve çağımızın gerçek çelişkilerini doğru bir şekilde yansıtmada ve bunlara müdahale etmede -böyle bir derdi zaten bulunmamaktadır- Arendt'i geri çekiyor. Arendt'in, modern dönem devrimlerinin (Fransız Devrimi, 1917 Ekim Devrimi veya uluslaşma sürecindeki diğer devrimler) her ne kadar farklı siyasal talepleri ve toplumsal projeleri olsa da, temelde *gelenek*, *din*, *otorite* üçlüsü bağlamında düşünülebilecek çeşitli tarihsel eğilimleri kendi bünyelerinde barındırmaları ve bunları kurmaları noktasında önemli tarihsel benzerlikleri ve tutarlılıkları bulunduğu şeklindeki iddiası, aslında dünya tarihinin her ne kadar "ABD gibi pozitif istisnalar" olsa da "esasen Roma'dan bu yana yerinde saydığı" iddiasının da bir çeşit kuramsal temellendirilme girişimi olarak işlev görüyor. Arendt'e göre dini ideolojinin sarsıldığı, sekülerizmin öne çıktığı, otoritenin yitimine yönelen bir çağda filizlenen "totaliter karakterdeki" rejimleri anlamanın önemli ipuçlarından biri tam da bu "geçmişin uzun süren gölgesinin" anlaşılması.

Tüm bu tespitler totaliter olarak adlandırılan özel bir devlet tipi olan proletarya diktatörlüğü uygulamasını kilisenin –dinin aşkını şiddeti ile özdeşleştirmenin ve komünizmi bir dini ideolojiye benzeterak itibarsızlaştırmanın ve imkansızlaştırmanın da zeminini oluşturuyor. Arendt dahil pek çok liberal düşüncenin "ideolojilerin imkansızlığından" kastettikleri şey aslında bir başka ideolojinin, yani kapitalist-emperyalist sistemin egemen burjuva bireyci ideolojisinin sözde üstünlüğünün kabul edilmesidir. Bunu doğrudan dile getirmek yerine, meslekten gelen pek çok felsefecinin yaptığı gibi liberal düşünce tarihinin öne çıkan

hattını ve bu hattın çeşitli sokaklarını izleyerek gerçekleştirir. Bu konu Arendt'in özgürlük kavramına yaklaşımındaki zayıflığı görünce özellikle daha da belirginleşir.

Arendt'in Eylemdeki Özgürlüğü Üzerine

Hannah Arendt, öne sürdüğü tezlerinde Berlin'in negatif özgürlük anlayışına yakın gibi durmaktadır. Fakat Berlin'den birkaç yönde farklılık gösterir. Öncelikle, Arendt'te özgürlük meselesini tarihsel açıdan ne yönde değişimlerden geçtiğini gösterme kaygısı öne çıkar. Bu doğrultuda özgürlüğün "siyasetin dışında bir alan olarak" sıkıştırılması durumunu analiz ederek, özgürlüğü eylemde gösterme – davranışlarda sergileme yönü bulunan kamusal bir icra süreci içinde ele alır. Bu yönde bir siyasetle işleyecek bir toplum üzerine düşünmeye çalışır.

Arendt için özgürlük zaten siyasetin varlık nedenidir ve Antikitede özgürlük meselesi tamamen siyasi yaşamın, kamusal yaşamın içinde bir konudur. Bundan bağımsız felsefi açıdan yapılandırılmış bir özgürlük anlayışı Antikitede yoktur. Her ne kadar içsel bir irade, içsel bir ben olarak bazı belirtileri Platon ve Sokrates'in çalışmalarında kendini göstermiş olsa da, Arendt'e göre özgürlüğün bir iç irade meselesi, bir iç dünya meselesi haline dönüştürülmesi Pavlus ve Agustinus'un din değiştirme pratikleri ile gündeme gelmiş bir şeydir. Hristiyanlık ve sonrası modern dönem felsefi anlayışlarında da büyük oranda bir iç dünya meselesi olarak özgürlük anlayışı egemen olacaktır. Arendt, özgürlüğün tatbik edilemeyen ve dışarıdan anlaşılamayan bir düşünce alanı içinde kurulmasına karşı çekinceli yaklaşır. Bu yaklaşım tarihsel süreçte özgürlüğü beşeri, siyasal alandan uzaklaştırmış ve tıpkı ruh gibi, doğa gibi, akıl gibi felsefenin bir metafizik konusuna dönüştürmüştür. Arendt bu noktada "iç dünyaya hapsedilmiş" bu geleneksel ve yerleşik özgürlük anlayışının nasıl yeniden Antikitedeki gibi doğrudan "eylemde" gösterileceği bir zeminin imkanını arar. Kendi döneminde bunu

boğan faşizm uygulamalarını düşünür, ayrıca başta Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti olmak üzere “totaliter” olarak tanımlanan rejimlerin ağırlığı ile yüzleşir. Kapitalist dünya bir kez daha kötünün iyisi olarak parlatılmaya hazır durumdadır.

Arendt’in özgürlük anlayışını kavramayı kolaylaştıracak kritik referans, liberalizmin kurucu teorisyenlerinden John S. Mill’dir. Mill’de özgürlük kavramının tarihsel bir anlamı bulunmaktadır. Mill’e göre tarih temel olarak özgürlük için mücadelelerin tarihidir. Bu noktada, Mill için esas meselenin siyasi iktidarın bireyin özgürlüklerine nereye kadar -hangi sınır durumuna kadar- müdahale edebileceği olduğu söylenebilir. Bireyin özgürlüklerine yönelik şüphesiz yalnızca siyasi iktidarın baskısı bulunmaz. Toplumların gelenekleri ve din gibi gücünü bir aşkın güçten ve sorgusuz sualsiz yerine getirilmesi zorunlu olan ödevlerden alan kutsal bakış açıları da bireyin özgürlükleri üzerinde bir tehdit oluşturmaktadır. İçinde otoritenin bulunduğu bir süreç neyin doğru neyin yanlış olduğunu bireyin adına birey yerine karar vermekte ve her tür farklı düşünceye veya sistemli bir muhalefete de yaşam hakkı tanımamaktadır. Bir bakıma bireyin rasyonelliğinin gelişimi ile toplumdaki yerleşik gelenekler arasındaki bitmez bir gerilim durumu bireyin özgürlüklerine yönelik her zaman bir kısıtlama, müdahale etme riskini de içermektedir. Mill bu noktada siyasi otoritenin baskısına nazaran, toplumun baskısının yer yer çok daha belirleyici ve kuvvetli olabileceğini düşünür. Mill, bireyin vicdani özgürlüğü, inanç özgürlüğü, estetik seçimleri, toplanma özgürlüğü, konuşma özgürlüğü, beğeni özgürlüğü, istediğini yapma ve istediğini olma gibi özgürlüklerine ne siyasal iktidarın ne de geleneklere veya dine dayalı toplumsal baskının karışmaması gerektiğini belirtir. Mill buradaki müdahale edilebilecek sınırı “ancak başkasının özgürlüklerine veya doğrudan başkasına zarar verilmesi” olarak belirler. Mill’de müdahale edilmemesi gereken ve bireyin özgürlüğünün sınırları olarak belirttiği bu alan, bireyin bir nevi özel alanıdır.

Arendt'e göre, tıpkı Milli gibi mesele kişinin spontanlığının ve muhalefet etme özgürlüğünün ezilmesi, iradenin kötürümleştirilmesidir. Arendt her şeyin çeşitli yasalar ve zorunluluklar şeklinde işlediği bir bağlamın kişinin kendiliğindenliğini engelleyecek olmasına karşı çekinceyle yaklaşır. Nereye baksa çeşitli zorunluluklar gören Arendt, tıpkı diğer burjuva düşünce insanları gibi bireyin özgürlüğünü koruyayım derken idealizme kayar ve zayıf ve spekülatif bir özgürlük modeli ortaya koyar. Arendt zorunluluklar ve özgürlükler meselesini tamamen yanlış anlamıştır.

Bob Avakian, *Devrim Yapmak ve İnsanlığı Kurtarmak*[8] isimli çalışmasında zorunluluk ve özgürlük ilişkisine yönelik diyalektik materyalist bir kavrayışla objektif realiteye tekabül eden açıklama gücü oldukça yüksek dikkat çekici bir tanımlama yapar:

“Bir toplumda insanlar, “ideal bir görüş” nedeniyle bir araya gelmezler; karşı karşıya kaldıkları zorunluluklarla başa çıkabilmek için bir araya gelirler. O zorunluluğu öyle ya da böyle dönüştürürler ve böyle yaparak da yeni bir zorunluluk meydana getirirler. Daha önce de işaret edildiği gibi, genellikle buna eşlik eden de öngörülmemiş sonuçlardır: insanlar onları doğrudan doğruya etkileyenlerin üstesinden gelmek için bir şeyler yaparlar ve böylece de taraflarınca öngörülmemiş ya da amaçlanmamış sonuç ve neticelere yol açan bir süreci harekete geçirmiş olurlar.”

Bob Avakian'ın bu önemli açıklaması Marx'ın temel çalışmalarından biri olan *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'nın önsözünde belirtmiş olduğu toplumların ancak verili koşullar içinde çeşitli zorunlulukların kavranması ve bunların dönüştürülmesi doğrultusunda atılımlarını yapacağı materyalist tespitinin daha da geliştirilmesini içerir. Yalnızca zorunlulukların kavranması değil, yeni zorunlulukların da gündeme gelmesinin ve bunlarla cebelleşilmek durumunda bulunulacağı vurgulanır. Ayrıca bütün bu değiştirme süreci mekanik bir şekilde zorunluluktan özgürlüğe geçişi sağlamaz.

Her bir momentte yeni çelişkiler, zorunlulukların yanında tesadüfün rolü, bilimsel şekilde analiz edilmesi gereken yeni belirsizlikler bulunur. Friedrich Engels'in zorunluluk ve raslantının dinamik rolüne ilişkin aşağıdaki açıklamaları da bu bağlamda düşünölmelidir:

"...sayısız bireysel irade ve eylemlerin çatışmaları tarihsel alanda, bilinçsiz doğa alanında hüküm sürmekte olana tıpatıp benzer bir durum yaratır. Eylemlerin erekları istenmiş ereklardır, ama bu eylemleri gerçekten izleyen sonuçlar istenen sonuçlar değillerdir, ya da başlangıçta gene de güdülen amaca uyar gibi görönseler de, sonunda istenmiş olanlardan bambaşka sonuçlara varırlar. Böyle tarihsel olaylar da, aynı şekilde büyük çapta raslantıların hükmü altında görönrler."[9]

Bütün bu unsurların insanların düşünce ve eylemlerine sınırlılıklar getirerek insanların ufuklarını daraltan her tür eşitsizlik ve baskı ilişkisi karşısında devamlı olarak dönüştürölmesi ve belirli bir hedef doğrultusunda doğru şekilde yönetilmesi gerekir. Bu yönüyle zorunlulukların özgürlükler doğrultusunda doğru şekilde tanınması ve dönüştürölmesi kritik önemdedir.

Yine aynı çalışmada[10] Avakian şu önemli tespitte bulunur:

"İnsanoğlunun komünizmle birlikte doğayla ve birbirleriyle bilinçli bir biçimde, önceki herhangi bir zamandan çok daha nitelikli bir etkileşimde olacağı; ancak yine de zorunluluklar ve zorunlulukların dönüşümleriyle uğraşıyor olacakları doğrudur. Her zaman, Marx'ın tek tek saydığı, toplumun temelleri ve itici çelişkileri hakkındaki temel prensiple uğraşıyor olacaksınız. Komünist toplumda ne kadar ilerlerseniz ilerleyin, hala, kendini size 'harici' olarak sunan bir zorunlulukla uğraşıyor olacaksınız ve ona göre harekete geçmek ve onu dönüştürmek için mücadele vermek zorundasınız – ve böylelikle, yeni bir zorunluluğı ortaya çıkarmış olacaksınız. Üretici güçler ve üretim ilişkileri ve altyapı ile üstyapı

arasındaki ayrılıklar, hala toplumu tanımlayan ve harekete geçiren şeyler olacaktır. Ve bunun, giderek bilinçli bir biçimde daha fazla kavranması, ancak bu anlamda mutlak bir özgürlüğe hiçbir zaman yaklaşılmaması gibi bir mesele olacaktır.”

Böylesi bir tespit şüphesiz Arendt için kabul edilecek türden bir şey değildir. Maddi yaşamın gerçek çelişkilerinden ve üretim biçiminin dinamiklerinden itina ile uzak duran Arendt, radikal görünümlü liberal spekülasyonla kendini sınırlamaktadır. Arendt tüm bu zorunluluk – özgürlük ilişkisini, liberal ekolde öne çıkan egemen yaklaşım doğrultusunda hatalı bir şekilde ele alır. Hiçbir zorunluluk görmek istemeyen Arendt için özgürlük yalnızca eyleme sıkıştırılmış, önceden belirlenmemiş bir faaliyetten öte bir şey değildir. Bu noktada insanı ve olayı yeni başlangıçlar yapmaya, bu zorunluluk işleyişlerini kesintiye uğratmaya muktedir olarak görür ve özellikle tekil bir olayın önceden tahmin edilemez ihtimaller doğuran mucizevi potansiyelini yüceltir. Arendt’e göre ancak eylemde gösterilebilecek özgürlük, bu eylemin açığa çıkmasına ve diğerlerine ulaşmasına olanak tanıyacak şekilde bir siyaset ile mümkündür. İzlenecek siyaset doğrudan bunun altyapısını ve gelişimini sağlayacak şekilde örgütlenmiş bir toplumsal çerçeveyi gerektirmektedir. Fakat Arendt’in böylesi bir siyasetten pek de umudu yoktur. Her şeye fazlasıyla burnunu sokan siyaset devamlı yeni müdahaleler ve zorunluluklar üreterek insanların özgürlüğünü kötürümleştirmektedir.

Arendt, bireyin özgürlüğü meselesinde liberal düşüncenin ufkunu hiçbir zaman aşamamıştır. Arendt belirli bir sınıfın sözcüsüdür ve belirli bir sınıfın dünya görüşü doğrultusunda tarihe yaklaşmaktadır. Ve ortaya koyduğu çözüm önerisi de son derece sınırlıdır ve esasen objektif realiteye tekabül etmez. Bu aşamada bir kez daha ana hatları ile özetlemek gerekirse; Mill’in kişinin seçimlerine, estetik beğenilerine, inançlarına, vicdanına karıştılamayacağını, uygarlıkla birlikte

bireyin toplumun baskısıyla karşı karşıya kaldığını belirttiği, Arendt'te siyasal erk biçimleri ile somutlaşan mesela totaliter sistemlerin kişinin spontanlığını yok ettiği, otoritenin aşkından kaynaklanan ilke ve ödevler ile toplumu belirlediği şeklinde tehlikeleri vurgulanan, kamusal alanda başkaları ile eylemle gösterilebilecek özgürlüğü siyasetin dışındaki bir alana hapsettiği şeklinde ele alınan, Berlin'de hiçkimsenin manipüle edemeyeceği kişinin olmak ve yapmak istediğini yapabildiği bir küre şeklinde tasarlanan negatif özgürlük alanı, en temelde bireyin özgürlüğünün çerçevesini ve bir gelenek veya dini, siyasal erk veya toplumsal olarak bir müdahalenin sınırlarının ne olacağı meselesi çerçevesinde özgürlük konusu ele alınmaktadır. Özgürlüğe yönelik bu yaklaşımlar, en temelde toplum ve siyasi erk karşısında bireyin özgürlüğünün alanını ve içeriğini belirlemeye yöneliktir. Ancak bu alan kolay kolay belirlenemez veya objektif realiteye tekabül etmez. Arendt bir türlü doğru olarak kavrayamadığı zorunlulukların ve tarihsel işleyişin hatalı bir algı yaratan bozucu etkisinden dert yanar ve belirttiğimiz gibi bu düğümü çözecek gizemli formülü açıklar: Kendini eylemde gösterecek, otomatik gidişatı sekteye uğratacak soyut bir "beklenmedik olay". Arendt'e göre, tarihin taşlaşması ve bunun çok uzun dönemleri kapsaması, böylesi bir çerçeve içinde özgür olarak kabul edilecek zamanların da aslında çok kısa evreler olduğu düşüncesini kuvvetlendirmiştir. Ancak yine de, özgürlük yetisi açısından, yani saf belirlenmemiş bir başlangıç açısından bu taşlaşma dönemleri imkansız dönemler değildir. Buradaki problem siyasal yaşamın taşlaşması ve siyasetin otomatik süreçlere müdahale kabiliyetinin kalmamasıdır. Böylesi durumlarda özgürlük, gizli olan iç dünyadan çıkarak, eylem ile kendini görünür kılarak dünyevi bir zemin oluşturarak kendini gösterebilir.

Arendt'in Ölümcül Eşitlikleri Üzerine

Arendt siyasetin otomatik süreçlere müdahale kabiliyetinin kalmamasından bahsederken bir kez daha otoriter ve totaliter

olarak tanımladığı devlet modellerini hedefine koymaktadır. Arendt'in burada yaptığı ölümcül hatalardan biri faşizm temelinde yapılanan bir devlet biçimi ile komünist bir toplum doğrultusunda örgütlenmiş sosyalist bir devlet biçimini aynı potada eritme çabasıdır. Arendt'e göre bu modellerde halkın özgürlüğünü eylemde gösterebilmesi zaten a priori olarak olanaksızdır. Önceden de bahsettiğimiz gibi, Arendt'e göre tüm bir modelin yapılanması bunun koşulunu ve araçlarını yok etmiştir.

Tarihsel açıdan birbirinin tamamen zıttı olan bu toplumsal projeleri, yine hatalı bir şekilde cansız ve sabitlenmiş bir şekilde ele alınan "zorunluluk – özgürlük ikiliği" içinde kurmak için ya bariz bir siyasi körlüğün, teorik yetersizliğin bulunması gerekir veya açık bir art niyet, kasıtlı bir girişimin söz konusu olması gerekir. Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi ikinci kısmı bu tartışmanın çerçevesinin dışında ayrı bir incelemeyi haketmektedir. Ancak ilk unsuru besleyen düşünce biçimi ve kuramsal zayıflıklar, Arendt'in ölümcül eşitliğinin ve bunun düşünce dünyasında yarattığı ağır tahribatın yine de özürü olamaz.

Arendt insanları devamlı aşağıya çeken, her tür eşitsizliği devamlı olarak üreten ve insanların sınıflara ve bu sınıfsal ilişkilere tekabül eden fikirlere hapseden kapitalist-empyralist sistemin en baskıcı ve topluma karşı açık bir şiddet biçimi şeklinde yapılandığı "faşizm modelini" bütün baskı ve sömürü ilişkilerinin ortadan kaldırılması doğrultusunda toplumu örgütleyen, mülkiyet ilişkilerini radikal bir şekilde dönüştüren, ezen ve ezilen diye bir ayrımın ortadan kalkacağı ve insanların potansiyellerini özgürce açığa çıkarabileceği yaratıcı ve canlı bir "sosyalizm modeli" ile özdeşleştirerek bariz bir şekilde suç işlemektedir. Burada önemli bir noktanın altının çizilmesi gerekiyor. Bilinçli bir siyasi körlüğü tercih eden Arendt'in 1950'lerin ikinci yarısıyla birlikte Sovyetler Birliği'nde bu hedeflerden uzaklaşılması konusunda veya Çin Devrimi ile bu

hedeflerin yeniden gündeme gelmesi, canlandırılması ve milyonların yeni bir dünya için seferber edilmesi noktalarında üç maymunu oynaması durumu oldukça barizdir. Dolayısıyla her dönemi açıklayan bir problem çözücü anahtar kavram olarak "totalitarizme" sarılması, aslında Arendt gibi kişilerin tembelliğini ve insanlığa sunabilecekleri noktasındaki özensizliğini göstermektedir. Böylesi bir tembellik durumu, özellikle kendi modellerinin veya kavramsallaştırmalarının arkasında durmaya çalışan burjuva felsefe ekolü içerisinde ve akademik çevrelerde son derece yaygındır ve bu kesimlerin etkisinde olan kişileri de devamlı olarak hatalı bir dikotomi içine sokmakta, düşünceye ket vurmakta ve insanları geriye çekmektedir. Radikal derecede farklı bir toplum ihtimali ve bu toplumun doğru ve bilimsel bir şekilde örgütlenmesine yönelik tasavvur gündemden düşürülünce, mümkün olan tek toplumsal örgütlenme modeli olarak imlenen mevcut kapitalist-emperyalist sistemin son derece gerçek çelişkileri karşısında belirgin bir çözümsüzlük durumu ve kayıtsızlık kendini gösterir.

Bob Avakian, *Demokrasi: Neden Daha İyisini Yapamayalım ki?* [11] isimli çalışmasında Arendt başta olmak üzere anti-totaliter teorisyenlerin yöntemsel açıdan temel problemini şu şekilde açıklar:

"Bu bir Procrustes duruşu ve metadolojisi: teoriye uymayan her şey, dünya tarihinde varsayımlarına uymayan ve onu teyit etmeyen her olay, uygun hale gelmesi için bükülüp bozulur. Bu teorisyenler bu konuda, yazılarında betimledikleri totaliterler kadar fanatiktirler."

Avakian bu fanatikçe yaklaşımın yaşamın gerçek çelişkilerinin doğru bir şekilde ele alınmasını nasıl kısıtlayıp bozduğuna değinir ve okların esas olarak Sovyetler Birliği üzerinden sosyalizme çevrili olduğunun altını çizer:

"...gerçekte bu tahlilin hedefi Sovyetler Birliği (ve onun bloğuydu), zira Nazi Almanyası artık mevcut değildi, - yenilgiye uğratılmış ve Almanya'nın batısında demokrasi olarak

yeniden doğmuştu. İşte bu ışık altında bakıldığında, Arendt'in totalitarizmi genel olarak tiran veya despotik diktatörlükler olarak tanımladığı öteki rejimlerden katı bir şekilde ayırma ısrarındaki mana anlaşılabilir."

Yine Avakian'ın çarpıcı bir şekilde dikkat çektiği bir diğer nokta Arendt'in İtalyan faşizmini hiçbir zaman tam anlamıyla totaliter olmadığını vurgulamasıdır.[12] Yerli halkları katleden ve kölecilik üzerine kurulu bir devlet olan ABD'ye şiddet içermeyen bir kuruluş atfeden birinin böylesi analizleri şaşırtıcı değildir. Arendt yer yer bir kötülük bohçası olarak belirsiz şekilde kullandığı totalitarizm kavramının kusursuz öznesini bazı durumlarda açıkça belli eder. Arendt'e göre yaşadığı dönemde "belirlenmiş totalitarizm" tanımının en çok hakkını veren ülke, toplama kampları ve tahakkümü ile Sovyetler Birliği'dir. Hatta Stalin ile Hitler arasında farklar olsa dahi, aslında bu modeller ve liderler birbirlerine karşı dayanılmaz bir arzu beslemektedirler ve birbirlerinin işini kolaylaştıran politikalar izlemektedirler, bütün yaşananlar aslında gizli bir totaliter ittifaktır vb.[13]

Sonuç Yerine

Arendt'in burjuva liberal düşünce çevreleri kadar sosyalist, anarşist, vb. çevrelerde de hatırı sayılır bir etkisi bulunmaktadır. Adeta farklı sınıf ve programların ortak kullanımına sunulmuş kavramların üreticisi konumundadır. Öte yandan, komünist devrim iddiasındaki geleneksel çevreler bu ortak kullanıma sunulmuş kavramların analizine ve bunların üreticisine yeterince ilgi göstermemişlerdir. Çoğunluk Arendt'te kestirme bir yoldan proletarya diktatörlüğü, devrimci önderlik ve Sovyetler Birliği düşmanlığından öte bir şey görememişlerdir ve tartışmayı burada sonlandırmışlardır. Objektif olarak son tahlilde böyle bir durum olmakla birlikte, Arendt'in komünizm düşmanlığının sistemli bir mantığı bulunmaktadır. Bu mantığın dikkatli şekilde incelenmesi ve teorik olarak çürütülmesi gerekir. Bu makalede Hannah

Arendt'in siyaset felsefesi çalışmaları içinde yer alan otoriterlik, totalitarizm, tiranlık, özgürlük gibi kavramların kuramsal açıdan nasıl yapılandırıldığı ana hatları ile gösterilmeye çalışılmış ve bu mantığın sınırlılıkları ve problemleri sonuçları vurgulanmıştır.

Arendt, tarihsel olaylardan beslenerek inşa ettiği kavramlarla bir çeşit denklikler ve özdeşlikler dünyası kurgulamış ve kendini her seferinde yeniden üreten veya "geçmişin gölgesinde" kalmaktan kaçamayan böylesi bir bağlam içinde *insanlığın pek de yeni bir şey yapamayacağını* ve *gerçek bir özgürlüğe kavuşamayacağını* vurgulamaya çalışmıştır. İnsanlığın her şeyin yasalarla, zorunluluklarla adeta otomatik bir pilota bağlanmış şekilde işleyen bir işleyiş içinde özgürleşmesini mümkün görmeyen Arendt, Kant'ın özgür irade ve akla uygun seçimleri ile zorunluluklara meydan okuması gereken öznesini ödev ve akıldan kurtarmaya çalışmış, buna Lock'tan Berlin'e uzanan liberal düşünce çerçevesinde betimlenen bireysel hak ve özgürlükler çerçevesini yedirerek buradan kısıtlı ve soyut bir özgürlük tanımı ve özgürlük siyaseti üretmeye çalışmıştır. Nihayetinde, her tür zorunluluktan kaçmaya çalışırken eylemde gösterilecek türden bir özgürlüğü aramaya kalkan Arendt, soluğu zorlama özdeşliklerden kurulu metafizik bir dünya tarihinde alacaktır.

Öte yandan, Arendt çalışması boyunca eşitsizliklerden dert yankmakta ve modellemelerinde bu eşitsizliklerin derinleştirilmesinin devamlı altını çizmektedir. Oysa ki Arendt'in esas derdi hiçbir zaman gerçek bir eşitlik meselesi olmamıştır. Özellikle tarihsel koşullardan kaynaklı bir eşitsizliğin çözümü noktasında koşulların dönüştürülmesine yönelik her tür müdahaleden (ve bu müdahalenin araçlarından, en genel ifadesi ile eğitim, planlama, vb. fakat en yoğun ifadesi ile kökten çözümler sunan devrimlerden) son derece rahatsızdır kendisi. Arendt'in yere göğe sığdıramadığı eşitliği, özünde toplumda hangi sınıfın egemen olacağından kopartılmış bir "haklarda" eşitliktir. Bu haklar esas olarak

özel mülkiyetin korunmasına dayanan burjuva demokratik idealin gerici özünden öte değildir. Arendt çalışmasının bütününde burjuva demokratik bir dünyanın özlemleri ile insanlığa seslenmektedir, ironik bir şekilde her tür “toplama kampını” eleştiren kendisi insanlığı bu dar çerçevenin, burjuva dünyasının toplama kampı içine hapsedebilmenin “demokratik” yollarını aramaktadır.

Belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise Arendt’in soyutlama yöntemidir. Arendt’in felsefi soruşturma yöntemi ve tarihe yaklaşımı eklektik nitelikte bir idealizmdir. Yani hareket halinde maddenin çelişkilerinin verili bir bağlamda açığa çıkarılması ve bunların gerçek bağıntılarının ve potansiyellerinin analiz edilmesi şeklinde değildir. Soyutlamalarını bu şekilde yapmaz, çünkü Arendt’i toplumların dönüşümünü sağlayan gerçek dinamikler ilgilendirmemektedir. Bu açıdan sunabildiği modellemeler, eksik ve bozulmuş içeriklerle yüklü çeşitli kavramların zorlama özdeşliklerine veya dikotomilere dayanır. Arendt, diyalektik materyalist bir yöntemden -ve genel olarak bilimsel yöntem ve yaklaşımdan- uzak bir şekilde fenomenlere yaklaşmanın sonucunda, açıklama gücü zayıf genellemelerin, geçiştirmelerin ve spekülasyonların ötesine geçememiştir. Bununla birlikte, açık bir antikomünizmin yavan bir örneği ve sıkıcı bir ideologu olarak düşünce tarihindeki yerini almıştır.

Referanslar:

[1] Arendt, H., 2017. *Geçmişle gelecek arasında. Seçme eserler-2*. B. S. Şener, O. E. Kara (Çev.), 6. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

[2] Üstte age, ss. 136-137

[3] Age, ss. 141-142

[4] Arendt için “kendiliğindenlik” yani hiçbir yapılandırma tarafından manipüle edilmemiş spontanlık insan özgürlüğünün bir ifadesidir ve totaliter rejimler

kurdukları kitle denetim mekanizmaları ile bunu ortadan kaldırma gayretindedirler. Bu doğrultuda eğitim alanı da dahil olmak üzere her tür iletişim kaynağını ideolojik araç olarak görürler ve kişilerde ideolojinin hedefleri doğrultusunda istendik bilinç durumu ve rıza yaratılmasına büyük önem verirler. Bkz: Arendt, H., Geçmişle Gelecek Arasında – Seçme Eserler 2, s. 142.

[5] Arendt, ss. 148-150.

[6] Arendt, s. 164

[7] Avakian, B., 2008. *Komünizm ve Jeffersoncu Demokrasi*. RCP Publications. Ayrıca revcom.us web sitesinde mevcut.

[8] Avakian, B., 2019. *Devrim Yapmak ve İnsanlığı Kurtarmak*. S.Sezer & S. Öz (Çev.). İstanbul: El Yayınları

[9] Engels, F., 2011. *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*. S. Belli (Çev.), 5. Basım. Ankara: Sol Yayınları

[10] Avakian, B., *Devrim Yapmak ve İnsanlığı Kurtarmak*, 2019

[11] Avakian, B., 2016. *Demokrasi: Neden Daha İyisini Yapamayalım ki?*. S. Sezer (Çev.), İstanbul: El Yayınları. ss. 258-259

[12] Avakian, B., *Demokrasi: Neden Daha İyisini Yapamayalım ki?*, s.259

[13] Örnekler uzatılabilir. Bütün bunlar yukarıda önemli alıntılarına yer verdiğimiz Bob Avakian'ın *Demokrasi: Neden Daha İyisini Yapamayalım ki?* çalışması içinde kapsamlı şekilde yer almaktadır. Arendt'in *Totalitarizmin Kökenleri* başlıklı çalışmasının yöntemsel ve siyasi yaklaşıma yönelik problemlerini ortaya koyan bu çalışma burjuva demokrasisine hapsedilmiş bir dünyayı doğru yorumlayabilmek açısından ufuk açıcı bir çalışmadır.